

21. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1978. – С. 169 – 288.

22. Leontiev A. N. & Asnin V. I. Transference of Action as a Function of Intellect: A Study of the Intellectual Activity of the Child Using a Variable Problem Box. Journal of Russian and East European Psychology, 43(4), July-August 2005, pp. 29 – 33.

РЕЗЮМЕ

М. И. Мушкевич. Теоретические подходы к понятию психического развития детей.

В статье представлены отечественные и зарубежные научные подходы к понятию психического развития в психологической литературе; выделены основные теории, концепции, подходы, типы, критерии психического развития.

Ключевые слова: психическое развитие, критерии развития, возрастной период, биологический фактор, наследственный фактор, качественные изменения, количественные изменения.

SUMMARY

M. Mushkevych. Theoretical Approaches to the Concept of Children Mental Development.

The article presents the foreign and domestic scientific approaches to concept of mental development in the psychological literature. The basic theories, concepts, approaches, types, criteria of mental development are allocated.

Key words: mental development, criteria of development, the age period, the biological factor, the hereditary factor, qualitative changes, quantitative changes.

УДК : 37.037

В. М. Оржеховська

Інститут проблем виховання АПН України

ПЕДАГОГІКА ЗДОРОВ'Я

У статті розглянуто проблему формування одного з напрямів у педагогіці – педагогіки здоров'я; обґрунтовано необхідність розробки питань педагогіки здоров'я у триаді здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я, об'єднуючим елементом якої є ціннісне ставлення до здоров'я.

Ключові слова: педагогіка здоров'я, здоров'я, здоровий спосіб життя, культура здоров'я. ціннісне ставлення до здоров'я

Постановка проблеми. Загальновідомо, що здоров'я людини є досить складним феноменом глобального значення, яке розглядається як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорія, як індивідуальна і суспільна цінність, явище системного характеру, феномен, який є метою життя, природним ресурсом та задатком, тому може формуватися, зміцнюватися, зберігатися або втрачатися. Сучасний розвиток науки призвів до появи таких напрямів як філософія здоров'я і психологія здоров'я. Вважаємо, що не менш важливою є педагогіка

здоров'я. Для розуміння методологічних основ педагогіки здоров'я важливо розглядати проблему збереження, зміцнення і формування здоров'я у співвідношенні тріади: здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я, де культура здоров'я виступає інтегральним критерієм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія розвитку знань про здоров'я нараховує понад 2000 років. Існує більше 300-х визначень здоров'я, найпоширенішим серед яких є визначення здоров'я ВООЗ, у якому здоров'я визначається як стан повного фізичного, душевного (духовного) та соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороби або фізичних вад. Отже, світова наука розглядає здоров'я з точки зору цілісності та інтеграції його принаймні чотирьох складових сфер: фізичної, психічної (розумової), соціальної (суспільної) та духовної [3]. Усі ці складові настільки тісно взаємопов'язані, що виокремити вплив на одну із них практично неможливо: впливаючи на одну із сфер, ми впливаємо на загальний стан здоров'я. Отже, усі аспекти здоров'я людини мають розглядатися у взаємозв'язку. Не випадково стародавня медицина і культура приділяли увагу такій системі виховання, в якій поєдналися б фізичний і духовний розвиток людини, злилося б розумове, моральне та естетичне.

Мета статті – обґрунтувати необхідність розробки питань педагогіки здоров'я у тріаді здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я.

Організація та методи дослідження. У ході дослідження використовувався метод теоретичного вивчення, аналізу науково-методичної літератури та нормативних документів.

Результати досліджень та їх обговорення. Поняття «здоров'я» нерозривно пов'язане з поняттям «здоровий спосіб життя». Здоровий спосіб життя – це життєдіяльність, спрямована на збереження та покращення здоров'я людей. Це, власне, така форма життєдіяльності людини, яка може забезпечити визначений ВООЗ стан повного фізичного, душевного (духовного) та соціального благополуччя. Сучасні дослідження трактують здоровий спосіб життя як форми повсякденного життя, що відповідають гігієнічним правилам, розвивають адаптивні можливості організму, сприяють успішному відновленню, підтримці і розвитку його резервних можливостей, повноцінному використанню соціально-психологічних функцій.

Культура здоров'я виступає невід'ємною складовою загальної культури особистості і характеризується високим рівнем культури

поведінки стосовно власного здоров'я і здоров'я оточуючих. Проблема культури здоров'я багатоаспектна, тому розглядається з позицій психологічного, педагогічного та соціального підходів, вказаних нами раніше [4]. Як педагогічна проблема, культура здоров'я є об'єктом виховання; як соціальна проблема, культура здоров'я є фактором засвоєння дійсності; як психологічна проблема, культура здоров'я є процесом розвитку особистості, її потреб, мотивацій, ставлень.

Розглянемо ці підходи конкретніше. Якщо у 40 – 70-х роках ХХ століття панували санітарно-просвітницькі погляди на проблеми здоров'я та здорового способу життя, то з 80 – 90-х років усе більшого розповсюдження набуває розуміння того, що даний підхід є схоластичним і утопічним. Але до сьогодні серед педагогів існують переконання, що спочатку можна навчити учнів, а вже потім вони почнуть відповідним чином діяти. Знати і вміти, не означає робити і виконувати. Тому в житті часто зустрічаємося з таким станом, коли учні знають і вміють, але не виконують, сім'я має умови, але не реалізує їх. Постає першочергове завдання – сформуванню свідомої потреби у здоров'ї, і необхідно знайти такі докази і переконання, щоб мотивація до ведення здорового способу життя спонукала дітей і молодь до активної діяльності щодо здоров'ятворення. Це означає, що свідомої потреба у здоров'ї не є сформованою, і необхідно знайти такі докази і переконання, щоб мотивація до ведення здорового способу життя спонукала дітей і молодь до активної діяльності щодо здоров'ятворення.

Тому подальше вдосконалення основ формування здорового способу життя, культури здоров'я, підвищення їх виховних можливостей пов'язуємо із вихованням і формуванням ціннісного ставлення до здоров'я в дітей та молоді.

Вважаємо, що ціннісне ставлення до здоров'я знаходиться в основі як здорового способу життя, так і культури здоров'я. Під ціннісним ставленням до здоров'я розуміємо системне і динамічне утворення особистості на основі мотиваційно-споживчої сфери, сукупності знань про здоров'я, яке відображається і реалізується в культурі здоров'я та свідомо обраному способі життя [5]. Тоді схематично тріаду здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я можна виразити наступним чином (рис.). У вершинах трикутника здоров'я, здоровий спосіб життя, культура здоров'я; зв'язуючим елементом тріади виступає ціннісне ставлення до

здоров'я. Така роль ціннісного ставлення до здоров'я витікає із його компонентів: когнітивного (когнітивне відображення дійсності у свідомості); ціннісно-мотиваційного (сміслове відображення цієї дійсності) та поведінкового. Як вказує І. Д. Бех, «ставлення особистості відбувається у процесі накладання її емоцій на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею» [1]. Тому без ціннісного ставлення до здоров'я неможливо обрати і дотримуватися здорового способу життя, сформувати культуру здоров'я, без культури здоров'я неможливо дотримуватися здорового способу життя. Без ціннісного ставлення до здоров'я, без культури здоров'я, без здорового способу життя неможливо зберігати, формувати і зміцнювати своє здоров'я.

Рис. Здоров'я як педагогічна проблема (тріада здоров'я – здоровий спосіб життя – культура здоров'я).

Ставлення особистості формуються протягом життя, з моменту народження. Зв'язки особистості з предметами, явищами оточуючого світу, їх суб'єктивно-об'єктивний характер обов'язково мають набути ціннісного характеру. Тільки ціннісні ставлення можуть відповідати загальнолюдським вічним цінностям, а значить забезпечувати духовність і духовне здоров'я особистості, яке є визначальним для особистості, головним джерелом життєвої сили і енергії.

У процесі формування ціннісного ставлення до здоров'я максимальної уваги потребує проблема формування ціннісно-мотиваційного компонента в дітей і молоді. Мотивація – це система мотивів поведінки і діяльності, спонукання активності організму та його цілеспрямованості. Під мотивами в науці розуміють почуття й думку, що спонукають до певної діяльності або конкретних дій. Це внутрішні спонукальні сили, що сприяють виконанню певних вимог, у даному випадку – формування ціннісного ставлення до

здоров'я і культури здоров'я взагалі. Мотивація використовується в усіх сферах, що досліджують причини і механізми поведінки людей. За виявами і функціями вони поділяються на три відносно самостійні класи. Так, за причинами активності організму аналізуються вияви інстинктів і потреб; за спрямованістю активності – вияви мотивів як причин вибору спрямованості поведінки; за регуляцією динаміки поведінки – вияви емоцій, почуттів і установок у поведінці людини.

Однак визначальним моментом у мотивації є цілі. Уміння ставити цілі щодо діяльності, прагнення досягти їх є суттєвими характеристиками мотивів.

Мотив до культури здоров'я формується на основі потреби бути здоровим і є похідним від біологічної потреби самозбереження. Задоволення цієї потреби спрямовує людину на зміцнення здоров'я і є дієвою силою для оволодіння вміннями та навичками культури здоров'я.

Найбільш прийнятною для впровадження в навчальному закладі є така структура реалізації мотивів до здорового способу життя, культури здоров'я:

1. Зосередження уваги дітей і молоді на особистісному та соціальному значенні здоров'я і культури здоров'я.

2. Отримання інформації про здоров'я і експрес-оцінки функціонального стану та рухових можливостей організму. Діагностування здоров'я з метою виявлення його фізичного, психічного, соціального і духовного рівнів.

3. Вибір мотивів усвідомлення потреби у здоровому способі життя, культурі здоров'я.

4. Вибір рішення (постановка мети).

Однак нерідко усвідомлення мотиву підміняється мотивуванням – раціональним обґрунтуванням вчинку, що не відбиває дійсних спонукань людини. За допомогою мотивування особистість нерідко виправдовує свої дії і вчинки і приводить їх у відповідність до своїх особистісних норм. Чим повніше і точніше людина усвідомлює свої мотиви, тим міцніше її влада над власними вчинками.

Здоров'я належить як до загальнолюдських, так і до індивідуальних, особистісних цінностей. Залучення підростаючого покоління до цінностей людства відбувається у процесі виховання, і у процесі виховання формується ставлення до здоров'я. Отже важливо, щоб ставлення до здоров'я ставало ціннісним.

Як же визначити, назвати працю освітян зі збереження, зміцнення та формування здоров'я дітей, підлітків та молоді, з формування позитивної мотивації до здорового способу життя, ціннісного ставлення до здоров'я, культури здоров'я? Праця, дії людей у якій-небудь галузі, застосування своєї праці до чого-небудь за тлумачними словниками означає «діяльність» [2, 115]. Отже, можна сказати, що діяльність педагогів – здоров'язберігаюча, здоров'язміцнююча та здоров'яформуюча. Але ці види діяльності настільки взаємопов'язані між собою, що виокремити діяльність, де результатом виступає тільки збереження здоров'я без його формування і зміцнення, практично не можливо, і навпаки. Пошуки визначення освітньої діяльності зі збереження, зміцненню та формуванню здоров'я підростаючого покоління призвели нас до створення поняття «здоров'яспрямована діяльність» [5]. Під здоров'яспрямованою діяльністю навчального закладу, педагогічного колективу, окремого педагога розуміємо сукупність планомірних освітніх дій та заходів, орієнтованих і зосереджених на збереження, зміцнення і формування здоров'я дітей, підлітків та молоді шляхом сприяння формуванню ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших, оволодіння навичками здорового способу життя, створення відповідного навчально-виховного середовища, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, культури здоров'я.

Висновки. Якщо виховання – це формування особистісних цінностей, які проявляються у її ціннісних ставленнях [1], а педагогіка – наука, що вивчає закономірності та практику навчання і виховання людини, то педагогіка здоров'я – науковий напрям, який передбачає з'ясування закономірностей освітніх процесів, що відбуваються у процесі формування особистісної цінності – здоров'я і ціннісного ставлення до здоров'я та факторів, що впливають на ці процеси (включаючи педагогічні методи і засоби). Педагогіку здоров'я також можна визначити як напрям про закономірності виховання у дітей, підлітків та молоді культури здоров'я. На сьогодні можна виокремити декілька провідних проблем педагогіки здоров'я: залучення вихованців до системи загальнолюдських і національних цінностей з наданням пріоритету здоров'ю людини; формування ціннісного ставлення до здоров'я; формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя; формування культури здоров'я як складової загальної культури особистості. Ці питання потребують своєї подальшої методологічної і практичної розробки. Але слід

значити, що виховання підростаючого покоління – багатофакторний процес, який відбувається під час постійної взаємодії різних суспільних інститутів, тому **перспективою подальших досліджень** є обґрунтування заходів та створення на психолого-педагогічних засадах державної системи, спрямованої на формування в особистості ціннісного ставлення до здоров'я, позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, культури здоров'я загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. – Кн. 1. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
3. Національна програма «Діти України» [Електронний ресурс] : документ 63/96, редакція від 18.01.1996 – Режим доступу до документа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=63/96>
4. Оржеховська В. М. Педагогіка здорового способу життя / В. М. Оржеховська. // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Вип. 48. – С. 3 – 7.
5. Оржеховська В. М. Методологічні засади діяльності освітнього закладу, спрямованої на здоров'я / В. М. Оржеховська, О. О. Єжова. // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 4. – С. 5 – 17.

РЕЗЮМЕ

В. М. Оржеховская. Педагогика здоровья.

В статье рассмотрена проблема формирования одного из направлений в педагогике – педагогика здоровья; дано обоснование необходимости разработки вопросов педагогики здоровья в триаде здоровье – здоровый образ жизни – культура здоровья, в которой объединяющим звеном является ценностное отношение к здоровью.

Ключевые слова: педагогика здоровья, здоровье, здоровый образ жизни, культура здоровья, ценностное отношение к здоровью.

SUMMARY

V. Orzhehovskaya. Pedagogic of health.

The article studies the problem of one of pedagogical branches formation – the pedagogic of health. It justifies the necessity of pedagogical questions investigation in the triad «health – healthy lifestyle – culture of health» in which the item value attitude towards health is combining one.

Key words: the pedagogic of health, the health, healthy way of life, culture of health, value treatment to health.